

УДК 902 (477) "1930/1999" (092)

**РОМАН БЕРЕСТ,
НАТАЛЯ ПЕЛЕЩИШИН**

**ТВОРЧИЙ ШЛЯХ В АРХЕОЛОГІЇ
ПРОФЕСОРА МИКОЛИ ПЕЛЕЩИШИНА**

У статті досліджується історія наукового формування, творчого розвитку та найважливіших досягнень відомого українського археолога, професора кафедри археології, античності та середньовіччя Львівського національного університету імені Івана Франка М. Пелешишина.

Ключові слова: Львівський університет, дослідник, Інститут суспільних наук, археологія

Історія приходу Миколи Андрійовича Пелешишина в археологію складалася досить непросто. У 1957 р. після закінчення з відзнакою історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка Миколу Пелешишина направлено на роботу в Львівський обласний державний архів. Йому, як відповідальному працівнику архіву, доручали важливі завдання з упорядкування фондів, організації збереження архівних справ тощо. Однак, посада наукового співробітника і тим більше "кабінетна" робота мало приваблювала молодого та енергійного випускника. Дуже швидко глибоке зацікавлення археологічною наукою привело його у відділ археології Інституту суспільних наук АН УРСР. В той час у відділі працювало багато відомих археологів, які зауважили природний дар майбутнього дослідника. Знаний дослідник кам'яного віку України Олександр Панкратович Черниш запропонував Миколі Пелешишину взяти участь у дослідженні унікальної палеолітичної пам'ятки Молодово V. Проте, після співбесіди з тогочасним завідувачем відділу археології – Юрієм Миколайовичем Захаруком, М. Пелешишин радо погодився стати учасником Волинської археологічної експедиції, яка проводила обстеження різночасових пам'яток. Особливу увагу молодого дослідника привернули пам'ятки трипільців Західної Волині. В своїх пізніших спогадах М. Пелешишин вважав себе учнем Ю. Захарука. Зрештою, науковий авторитет Юрія Захарука в середині 50-х років минулого століття серед археологів був досить високим. До Львова Ю. Захарук прибув із Києва в 1950 р. після успішного завершення навчання в аспірантурі при Інституті археології АН УРСР. Ще до приїзду у Львів він самостійно досліджував

кілька трипільських поселень в околицях Києва, виконував камеральну обробку археологічних знахідок із трипільських поселень та поховань, котрі ще на початку ХХ ст. відкрив Вікентій Хвойка і тому практично був уже сформованим дослідником. Із спогадів М. Пелещишина відомо, що в 1950-1953 рр. Юрій Захарук працював науковим співробітником, а 1953-1955 рр. – завідувачем відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР. У 1955 р. його призначено на посаду заступника директора Інституту з наукової роботи¹.

Слід зазначити, що в програму університетської освіти у 50-х роках ХХ ст. не входили спеціальні навчальні дисципліни, які б дали поглиблене знання археології. Вірогідно, що саме тому молодий дослідник М. Пелещишин почав працювати під керівництвом досвідченого практика – Ю. Захарука. У вузівській навчальній програмі передбачалися лише короткі спеціальні курси, котрі давали загальні знання з археології. Наприклад, один із них – “Археологія Греції та Риму” читав Іван Данилович Старчук².

Незважаючи на певне програмне обмеження у викладі теоретичних дисциплін, І. Старчук ще з перших повоєнних років проводив археологічне обстеження літописного Пліснеська та інших пам’яток. Археологічні роботи проводилися переважно у літні польові сезони, що давало змогу досліднику широко залучати студентську аудиторію до виконання наукових досліджень. Тому не виключено, що саме І. Старчук ще в студентські роки зумів прищепити Миколі Пелещишину любов і повагу до археологічної науки.

Уже починаючи з осені 1957 р., М. Пелещишин був залучений до камерального опрацювання знахідок розкопок літнього польового сезону³. Він брав також активну участь у підготовці наукового звіту про археологічне обстеження пам’ятки в Зимному⁴.

З 1958 р. М. Пелещишин зачислений на посаду молодшого наукового співробітника відділу археології. З цього часу почався його довгий та плідний шлях в археології, котрий тривав понад 40 років. За цей період дослідник відкрив та обстежив велику кількість різних пам’яток, опублікував велику кількість наукових праць, підготував багато спеціалістів.

На час приходу М. Пелещишина в археологічну науку Західна Волинь становила маловідому північно-західну периферію, вивченням якої зайнявся молодий дослідник. В сучасному адміністративно-територіальному поділі північно-західна країна волинських земель охоплювала частково землі Тернопільської, Рівненської та Волинської областей.

Перші відомості про знахідки старовинних трипільських та інших архаїчних речей на західноволинських землях стали з’являтися на сторінках різних за характером видань (наукові, науково-популярні, релігійні та ін.) ще в середині та у другій половині ХІХ ст.⁵ Вони пов’язані з діяльністю А. Хойнацького, А. Сендульського, М. Уводського, В. Антоновича, О. Фотинського, П. Тутковського, Я. Яроцького, Н. Теодоровича,

О. Левицького й особливо М. Костомарова під час його короткочасної служби у Рівному⁶.

Короткі повідомлення про знахідки іноді публікувалися у виданні “Волинские епархиальные ведомости” (1867-1918 рр.). Значний внесок зробило “Церковно-Археологическое Общество”, яке видало “Волинский Историко-Археологический Сборник”(1896-1900 рр.)⁷. Проте, майже усі відомості носили описовий характер, що було зумовлено слабким розвитком археологічної науки.

Якісно нові, ґрунтовні наукові публікації про стародавню історію населення Західної Волині з’явилися аж у повоєнний період⁸. Їх автором часто був відомий львівський археолог – Ігор Кирилович Свешніков. Але, враховуючи багатогранність наукових зацікавлень І. Свешнікова (від мідно-бронзового віку аж до пізнього середньовіччя), археологічне дослідження волинських пам’яток проводилося епізодично.

Лише наприкінці 50-х років минулого століття Західна Волинь в особі М. Пелещина отримала свого довголітнього дослідника, який практично все своє життя віддав вивченню її давньої історії.

Перша друкowana наукова публікація М. Пелещина “Нові матеріали до археологічної карти Волині” вийшла в світ у 1961 р. Детальний аналіз зазначеної праці дає змогу твердити, що вона стала не тільки своєрідним підсумком наукових археологічних відомостей та знань про західноволинські землі, які було зібрано різними дослідниками впродовж 40-50 рр. ХХ ст., але й містить відомості про пам’ятки, котрі зумів відкрити сам М. Пелещин⁹.

Значну допомогу молодому досліднику надавали тогочасні наукові працівники відділу археології. Серед них потрібно відмітити відомих археологів Маркіяна Юліяновича Смішка, Олександра Панкратовича Черниша, Володимира Петровича Савича, Вітольда Вітольдовича Ауліха, Олександра Онисимовича Ратича та багатьох інших. М. Смішко сприяв та допомагав М. Пелещину у дослідженні поселення культури лійчастого посуду поблизу с. Малі Грибовичі Нестерівського району (зараз Жовківський) Львівської області. Можливо, що співпраця науковців зумовлена тим, що М. Смішко археологічне обстеження цієї пам’ятки проводив ще за часів входження західноукраїнських земель у склад Польщі (у 1933-1934 рр.).

У звіті М. Пелещина зазначено, що поселення міститься в 0,5 км на північний захід від с. Малі Грибовичі, на високій горі. Урочище, де містилася пам’ятка, місцеві жителі називають Чорна гора. У польовому сезоні 1961 р. обстежено понад 800 м² площі урочища та відзначено, що селище займало територію приблизно 50 x 100 м. На території селища відкрито близько 30 ям господарського та житлового призначення, а також зібрано численні зразки глиняного посуду, крем’яних та кістяних знарядь. У кінці наукового звіту археолог відмітив, що пам’ятка є двошаровою. Нижній культурний шар, який представлений речовим матеріалом культури лійчастого посуду,

перекривають культурні нашарування, що утворилися від функціонування на зазначеній горі давньоруського городища.

Проте найбільш плідними та складними у науково-дослідному плані стали дослідження пам'ятки, яка міститься поблизу с. Зимне Волинської області. Розвідкові археологічні дослідження на пам'ятці ще в 30-х рр. минулого століття проводив О. Цинкаловський. Згодом у 50-х рр. пам'ятку досліджували Ю. Захарук та В. Ауліх. Стратиграфічні нашарування на пам'ятці вказували на три періоди її заселення. Найдавніший припадав на існування культури пізньострічкової кераміки, середній – лійчастого посуду, пізній – культури кулястих амфор.

Дослідження поселення у Зимному в археологічній діяльності М. Пелешишина припало на 1961-1964 рр. Впродовж зазначеного періоду археолог виявив та дослідив понад 80 житлово-господарських ям, які належать до поселення культури лійчастого посуду. Комплекс знахідок складається з керамічних, крем'яних, кам'яних та кістяних речей. З числа керамічних виробів слід відзначити велику різноманітність ліпного посуду, який побутував на стародавньому поселенні.

Археологічна науково-дослідна діяльність М. Пелешишина дуже швидко вийшла за межі роботи відділу археології. У 1965 р. молодий учений взяв участь в науковій конференції, яка проходила у Львівському університеті. Тематика доповіді була присвячена історії заселення неолітичних племен у західних областях УРСР.

Вагомим підсумком науково-дослідної археологічної діяльності М. Пелешишина на волинських землях за період 1958-1966 рр. стало виконання дисертаційного дослідження на тему "Стародавнє населення Західної Волині в III тис. до н. е.", яке представлено на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук¹⁰.

Дисертаційну роботу підготовлено під керівництвом О. Черниша в 1966 р. У відгуку доктор історичних наук М. Смішко писав: "...М. Пелешишин виконав надзвичайно цінне та дуже потрібне для розвитку археологічної науки в Україні наукове дослідження. Він зумів не лише зібрати, але й ґрунтовно проаналізувати та класифікувати велику кількість власних археологічних матеріалів, а також знахідок своїх попередників"¹¹.

Учене звання ще більше стимулювало дослідника в науковій пошуково-дослідній роботі. В 1967 р. поблизу с. Костянець він розпочав наукові дослідження. Загальна площа розкопу становила близько 600 м²¹². Унаслідок досліджень встановлено, що пам'ятка є двошаровим поселенням, яке розташоване на мисоподібному підвищенні в межиріччі Ікви та Стубли. На поселенні виявлено кілька жител овальної форми. Від основи одного з жител збереглась овальна яма 8,1 x 2,6 м, яка мала заглиблення 0,9-1,3 м від сучасної поверхні. В ямі знайдено майже 900 крем'яних предметів, які належали до доби мідно-бронзового віку. Велика їх кількість дала підстави твердити, що в межах житлової споруди існувало крем'яне виробництво.

Головна група знахідок з енеолітичного поселення представлена товстостінними керамічними виробами. Найбільшого поширення набули горщики та миски. Для горщиків характерні опуклобокі стінки, масивні денця, невисока шийка із плавно відігнутим назовні вінцем. Керамічний комплекс доповнюють амфороподібні посудини з кулястим корпусом.

Усі знайдені керамічні посудини мали сірий або коричневий колір. Забарвлення посудини часто було неоднорідним, що, на думку дослідника, залежало від якості випалу виробу¹³. Внутрішня поверхня багатьох гончарних виробів добре вигладжена і мала темний колір. Дослідник зауважив, що це могло бути наслідком практичного застосування виробів. Крім детального аналізу керамічного комплексу Пелешишин зумів глибоко проаналізувати й інші знахідки. В окремий комплекс знахідок він виділив крем'яні вироби. При цьому вчений зазначив, що головними знаряддями на поселенні були вістря, скребки та ножі. Керамічне виробництво розвивалося на власній сировинній базі. На території поселення М. Пелешишин відкрив 12 ям. Ями мали різну конфігурацію, часто нерівне дно та різні розміри. Можливо, що саме це стало головною причиною їх ґрунтового археологічного обстеження. Після детального вивчення ям дослідник прийшов висновку, що лише частина з них мала господарське призначення і використовувалася для збереження продуктів чи сировинних запасів. Більшість ям виникли внаслідок добування глини для виробничо-господарських потреб і тому, на думку вченого, не могли мати свого практичного застосування. Зокрема, глину використовували для спорудження жител, мащення долівки, будівництва домашніх вогнищ, виготовлення керамічного посуду, керамічних знарядь і навіть для мистецьких виробів.

Заслужують на особливу увагу фрагменти двох керамічних добре випалених жіночих фігурок. Їх особливістю було те, що фігурки мали стилізовано виготовлені голови з щипкоподібним носом. Дослідник відмітив, що це типовий пізньотрипільський мистецький стиль¹⁴. До речі, слід зазначити, що цю особливість мистецького стилю трипільських майстрів зауважили й інші дослідники¹⁵.

Загалом, досліджене західноволинське поселення в Костянці дає уявлення не лише про житлові та виробничі умови трипільських сімей, але й, як слушно зауважив М. Пелешишин, вказує на інші другорядні особливості, котрі лише підтверджують, що кожне трипільське поселення, кожна трипільська община вносили свої, особливі корективи у традиції їх матеріального та духовного надбання¹⁶.

Пам'ятки трипільської культури, які дослідив М. Пелешишин під час роботи у відділі археології, принесли багато цінного та нового у скарбницю української археологічної науки. Передусім, це питання взаємовідносин між синхронними археологічними культурами. Наприклад, проблема взаємодій між представниками пізньотрипільських поселень Волині та тогочасним населенням культури лійчастого посуду, що проживало у

Західному Побужжі. Дослідник зауважив, що для обох суміжних груп давнього населення характерними є знахідки невеличких глиняних сокирок, які виявлено у поодиноких екземплярах на пізньотрипільських селищах у Хорові, в Лозах, Троянові та на інших пам'ятках¹⁷. Але в загальному, таких самих глиняних сокирок є досить багато на поселеннях культури лійчастого посуду, які знаходяться на захід від волинських населених пунктів, тобто у Західному Побужжі. Отже, на думку вченого, можна говорити про певні етнокультурні контакти стародавніх народів.

Учений довів, що на підставі археологічних знахідок та стратиграфічних спостережень на майже одночасних пам'ятках можна говорити про певну хронологічну наступність культур. Поблизу с. Листвин відкрито два поселення. Одне з них належало трипільській культурі, інше – лендельській. Цікаво, що на лендельському поселенні зовсім не виявлено знахідок, характерних для трипільської культури, а на трипільському – знайдено посудини, які належать носіям “ленделю”. Таким чином, можна інтерпретувати, що пізньотрипільське поселення виникло після лендельського¹⁸ і тому успадкувало матеріальні, можливо навіть і духовні надбання свого попередника.

Враховуючи те, що лендельська культура належить до числа глобальних західноєвропейських культур і в мідно-бронзовому віці знайшла своє поширення не тільки у Верхньому Подністер'ї, а й на сучасних землях Угорщини, Румунії, то відповідно, поява трипільців на землях Західної Волині означала переорієнтацію на контакти із Дністрянсько-Дніпровським регіоном. По-суті, це був один із важливих та поворотних моментів у давній історії Волині.

Під час науково-дослідної роботи в Інституті суспільних наук М. Пелещишин зарекомендував себе талановитим та перспективним дослідником. Ще в 1965 р. його було запрошено до авторського складу наукового видання “Археологічні пам'ятки Української РСР”. Великою мірою цьому сприяли плідні наукові відкриття та дослідження на волинських землях¹⁹.

Однак, незважаючи на значні наукові досягнення, на нашу думку, М. Пелещишина все більше й більше приваблювала викладацька робота. Можливо, що давня “професійна” дружба з Володимиром Даниловичем Бараном, який у той час працював на викладацькій роботі в Львівському університеті, стала одним із вагомих чинників орієнтації дослідника на майбутню педагогічну діяльність.

У 1966 р. М. Пелещишин знову стає учасником університетської наукової конференції. Цікаво, що його виступ був присвячений поселенню давньоруського часу, яке ще у 1957 р. відкрив О. Ратич. Пам'ятку відкрито поблизу хутора Валентинів, що на Волині²⁰. На пам'ятці Пелещишин дослідив кілька земляних та напівземляних жител. Зібраний речовий матеріал представлений фрагментами керамічного посуду (горщики, миски, кухлі,

сковорідки та ін.), металевими виробами (кухонні ножі, сокири, долота, свердла, пряжки, фрагмент серпа та коси-горбуші), зернотеркою та розтирачем.

Упродовж 1966-1969 рр. дослідник провів цілу низку розвідувальних археологічних робіт на землях Волинської, Львівської, Рівненської, Івано-Франківської, Тернопільської та Закарпатської областей. Згодом, на початку 70-х років ХХ ст., ці археологічні роботи сприяли появі великої кількості наукових публікацій.

Таким чином, плідна науково-дослідна праця у відділі археології Інституту суспільних наук АН УРСР М. Пелешина увінчалася формуванням багажу його знань та вмінь як дослідника давньої історії України.

Новий етап науково-дослідної діяльності М. Пелешина відзначається з початку 70-х років ХХ ст. Тоді його, молодого та перспективного дослідника, запросили на викладацьку роботу в Львівський університет²¹. Цікаво, що викладацька робота не обмежила кола наукових інтересів ученого-археолога, а навпаки, значно їх розширила. В стінах університету він знайшов багатьох талановитих колег, послідовників та учнів.

Досліджуючи наукову спадщину М. Пелешина, ми зауважили цікаву тенденцію. Під час роботи у відділі археології Інституту суспільних наук наукові інтереси дослідника в сфері дослідження археологічних культур окреслювалися у межах нового кам'яного та мідно-бронзового віків²². Географічне положення досліджуваних пам'яток було досить широким. Наприклад, одну пам'ятку культури лійчастого посуду він досліджував біля с. Малі Грибовичі, що поблизу Львова²³, іншу – недалеко с. Зимне Волинської області²⁴, ще інше енеолітичне поселення обстежено неподалік від м. Берегово, що на Закарпатті²⁵.

З початку 70-х років ХХ ст. науково-дослідна робота вченого значно розширюється. Об'єктом його уваги стали поселення стжижовської²⁶, лендельської²⁷, поморської²⁸ та інших археологічних культур. Нові археологічні культури вивчалися у контексті взаємозв'язків чи взаємодій з іншими регіонами, що дало змогу побачити історію стародавнього населення досліджуваного регіону в її багатомірності та багатогранності.

Велику увагу дослідник надавав дослідженню пам'яток трипільської культури Західної Волині. Згодом “матричними” в археології України стали історичні пам'ятки трипільських племен, які дослідив Микола Андрійович Пелешин поблизу волинських сіл Костянець²⁹, Листвин³⁰, Голишів³¹, Хорів³², Лози³³, Тадані³⁴, Зимне³⁵ та багато інших.

Значну допомогу в пошукових науково-дослідних роботах, а також у стаціонарних дослідженнях надавали студенти та випускники історичного факультету Львівського університету, які підтримували тісні зв'язки з

М.Пелешишиним. Серед них треба відмітити вчителів історії з Яворівщини М. Бібуся, В. Матлу, О. Добрянського. У добрих спогадах родини науковця залишився допитливий випускник 1985 р. Василь Прус, який після закінчення навчання на історичному факультеті університету отримав скерування на педагогічну роботу в Радехівський район Львівської області³⁶. Досить часто за науковими консультаціями з Волині приїздив Олександр Позіховський³⁷, який свою педагогічну діяльність в одній зі шкіл міста Острога Рівненської області доповнював плідними археологічними дослідженнями³⁸.

Важливе значення для виконання планових наукових досліджень ученого мала організація на переломі 1985-1986 рр. та діяльність на історичному факультеті Львівського університету науково-дослідної лабораторії (НДЛ-81), яку очолив Володимир Васильович Касюхнич. З часу організації науково-дослідної структури М. Пелешишин став її провідним науковим спеціалістом. Першими штатними працівниками лабораторії стали В. Рудий, З. Баран, Р. Берест. Викладацьку та науково-дослідну роботу в НДЛ-81 поєднували О. Бандровський, Р. Шуст, С. Качараба, Т. Марискевич та ін.

Під керівництвом М. Пелешишина виконано цілу низку важливих наукових проєктів та науково-дослідних тем. До виконання наукових робіт залучалися відомі фахівці та спеціалісти давньої історії України (С. Макарчук, Л. Крушельницька, В. Баран, Д. Козак, Л. Мацкевий, Ю. Гроссман, В. Цигилик, В. Інкін, В. Зварич, Р. Чайка та ін.)³⁹. Цінні наукові консультації надавали О. Черниш, В. Ауліх, І. Свешніков, О. Ратич, В. Савич та багато інших відомих фахівців.

З другої половини 80-х років минулого століття основним об'єктом уваги дослідника стало Розточчя. З одного боку, ці землі досі залишалися слабо дослідженими, а з іншого, внаслідок освоєння нових потужностей Яворівське виробниче хімічне об'єднання "Сірка" у місцях відкритого добування сірчаної сировини проводило широкомасштабні землерийні роботи. Паралельно також велося спорудження різних комунікацій (нових доріг, відстійників, очисників, колекторів, захисних дамб) і тому величезні території потрапляли у зону суцільного руйнування. На прилеглих до сірчаних кар'єрів землях та у місцях споруджуваних комунікацій знаходилося чимало археологічних пам'яток. Завдяки функціонуванню НДЛ-81, починаючи з 1986 р., археологічна експедиція Львівського університету розпочала багатолітні наукові дослідження не тільки завдяки бюджету навчального закладу, але й по лінії господарських договорів з іншими організаціями та підприємствами. В основу договору ставилась проблема захисту історичних цінностей нашого народу від руйнування шляхом їх пріоритетного дослідження. У 1986 р. між Львівським університетом та Яворівським ВО "Сірка" підписано договір терміном на чотири роки. Підписання госпдоговорів між науковими установами та виробничими підприємствами по-новому ставило проблему дослідження старожитностей

зазначеного регіону. На той час у межах українського Розточчя було відомо близько тридцяти різночасових археологічних пам'яток⁴⁰. Більшість з них не досліджувалась, а лише зафіксована внаслідок розвідкових робіт.

Відповідно до укладеного договору археологічні дослідження розпочалися вже на початку 1986 р. з обстеження околиць села Шкло та містечка Новояворівськ, які становили головну частину виробничих площ ВО "Сірка". Саме на окраїнах зазначених населених пунктів знаходилося найбільше кар'єрів, великих водосховищ, місць підземної виплавки сірки та інших комунікацій. Паралельно розпочалися розвідкові археологічні обстеження, що передбачали вивчення територій поблизу сіл Молошківичі, Черчик, Чолгині, Тернавиця. У територіальних межах зазначених населених пунктів під час спорудження двох водосховищ, насосних станцій, захисних дамб та насипних доріг знайдено крем'яні знаряддя, фрагменти архаїчного керамічного посуду та ін. Зафіксовано залишки археологічних пам'яток, що зруйновані спорудженням водосховища. На побережжі знайдено кілька фрагментів керамічного посуду ранньозалізного часу та уламки крем'яних знарядь. Крем'яні знаряддя представлені невеликими (до 9 см) тригранними та трапецієподібними пластинами з ретушованим краєм. На думку М. Пелешишина, знайдені речі належали носіям комарівської культури. В числі знахідок відзначено також два невеликі циліндричні нуклеуси, крем'яний тягарець та інші знахідки⁴¹. Залишки стародавнього поселення ранньозалізного віку було відкрито біля с. Черчик. Пам'ятка містилась на продовгуватій піщаній дюні, яку називають ур. Горб. З північного боку дюна омивається водним потоком р. Мирка. В одному із закладених шурфів виявлено фрагменти глиняної обмазки, уламки горщика з опуклими стінками та плавно відігнутими вінцями⁴².

Крім того, впродовж польового сезону 1986-1987 рр. вдалося провести археологічне обстеження околиць Немирова, де відкрито десять стародавніх поселень. Частина з них була зруйнована будівельними та різними земляними роботами. Привертає увагу поселення Щеплоти I, яке знаходилося на піщаній дюні в межах 1,5 км на схід від заводського кар'єру. Пам'ятку датовано серединою I тис. до н. е.

Результативні археологічні роботи проведено поблизу с. Грушів, де було виявлено два поселення. Одне з них розміщене на північно-східній околиці села (ур. Піски) біля рудника і дамби, яка перекривала водосховище на р. Завадівка. За характерними ознаками керамічного комплексу поселення є близьким до носіїв тцінецької культури, яка поширилася на території Польщі та Північної України, а також комарівської культури, поширеної у Північному Прикарпатті. Однак, на думку дослідника, поселення в Грушові можна датувати пізнім етапом існування зазначених культур, тобто XI-X ст. до н. е.⁴³

Особливу увагу привернуло селище пізнішого часу, яке також було відкрито поблизу Грушова. Воно існувало на рубежі IX-X ст. Найвність у

керамічному комплексі фрагментів ліпних посудин, а також виробів, виготовлених при допомозі гончарного круга, доводить ймовірність спеціалізації гончарного виробництва⁴⁴.

Цікаві наукові результати дало археологічне дослідження стародавнього поселення, яке відкрито біля хутора Мідика⁴⁵. На поселенні виявлено невеликі фрагменти керамічного посуду, кілька уламків від крем'яних знарядь та невелику кам'яну сокиру з округлим отвором. М. Пелещишин пов'язував знахідку та відкрите поселення з населенням комарівської культури, яке існувало в другій половині II тис. до н. е.

Поблизу сусіднього хутора Угрині знайдено три крем'яні ножі та дві крем'яні заготовки.

У 1987 р. продовжилися польові археологічні дослідження на Розточчі. Роботи проводилися поблизу сіл Прилбичі та Віжомля⁴⁶. Основним об'єктом археологічних робіт стало давньоруське селище, яке зафіксоване в ур. Коблів. На дещо виступаючому материковому останці, знаходилося скупчення невеликих кусків випаленої глиняної обмазки, залізного шлаку, вугликів, попелу та фрагменти кількох горщиків⁴⁷.

Така традиція простежується на аналогічних металевих виробах IX-XIII ст.⁴⁸ Такий тип сокир також широко використовувався на Русі. Сокири подібного типу є відомими з давньоруського Галича⁴⁹, Звенигорода, Белза, Бужеська, Дорогобужа, Перемишля, Холма, Володимира-Волинського та інших літописних міст.

На ранньослов'янському поселенні знайдено фрагменти багатьох (прибл. 17) невеликих ліпних та кружалних горщиків. За наведеними аналогіями такий тип посуду відносять до VIII ст.⁵⁰ Орнаментацию виробів виконано у вигляді прямих або хвилястих ліній, які нанесено у горизонтальному напрямі. На одному з горщиків відзначено комбінацію трьох прямих та двох хвилястих ліній⁵¹.

Нові археологічні відкриття зафіксовано на побережжі р. Бугаївки, що поблизу с. Віжомля. Тут відкрито три нові пам'ятки. Цінний науковий матеріал дало поселення Віжомля II. Воно розташоване за 1,5 км на південний захід від сучасного села. Селище містилося на піщаній дюні у прирічковій долині. В одному з досліджених жител виявлено фрагменти близько 15-ох різних керамічних посудин. У складі керамічного комплексу знахідок відзначено шість мисок, які мали різні розміри⁵².

З числа рідкісних знахідок відзначено мініатюрний горщик із слабо виділеним вінцем та банкоподібними стінками. Його висота становить всього 5,3 см. Вірогідно, що він використовувався для релігійно-магічних потреб. Цікавою знахідкою є глиняна фігурка тварини, яка могла уособлювати домашню худобу. Знайдено також кілька фрагментів сильно пошкоджених глиняних виробів, які колись могли слугувати дитячими іграшками.

У житловій споруді також знайдено фрагмент кам'яної зернотерки, розтирач, два глиняні біконічні прясла, які в структурі глиняного тіста мають значні домішки піску.

У 1989 р. археологічні дослідження проводились в околиці с. Черчик (ур. Цапів луг). Тут було виявлено та обстежено два поселення. На одному з них виявлено керамічні матеріали коричневого кольору з горбкуватою зовнішньою та добре вигладженою внутрішньою поверхнею. У структурі керамічного тіста відзначено домішки шамоту та піску. За характерними ознаками матеріальних решток із поселення його можна віднести до ранньозалізного часу (висоцька культура). Інше поселення дослідник відніс до черняхівської культури. Пам'ятка представлена однією ямою, яка мала овальну форму (4,4 x 3,8 м). Стінки ями плавно звужені до дна. У заповненні ями виявлено уламки ліпних та гончарних керамічних виробів, які не мають характерних для інших культур домішок.

Таким чином, за короткий порівняно період, унаслідок інтенсивних науково-дослідних робіт на Розточчі, вдалося виявити і навіть обстежити велику кількість досі невідомих поселень, поховань та інших історико-культурних об'єктів⁵³.

Загалом, у другій половині 80-х років минулого століття наукові археологічні дослідження М. Пелешина мали досить значне територіальне поширення. Хронологічні межі сягали від кам'яного віку до часів Київської Русі. Крім Розточчя, об'єктом пильної уваги дослідника було Західне Побужжя⁵⁴, Західне Поділля⁵⁵, Покуття та Опілля⁵⁶, територія, що розташована навколо Львова⁵⁷, проте особливої уваги він надавав археологічним пам'яткам Західної Волині⁵⁸.

Наукові відкриття та дослідження історичних пам'яток, які здійснювалися під керівництвом М. Пелешина, сприяли нагромадженню археологічних матеріалів у фондових збірках Археологічного музею Львівського університету. Це сприяло не лише оновленню експозиційного матеріалу, але й новому, якісно вищому рівню формування колекцій, експозиційних вітрин, супровідної документації, тощо. На підставі опрацювання фондових матеріалів появилися нові наукові публікації⁵⁹.

За матеріалами власних наукових досліджень на кінець 80-х років ХХ ст. М. Пелешин підготував нове дисертаційне дослідження на тему "Стародавнє населення Західної Волині та його етнокультурні зв'язки (V - III тис. до н. е.)"⁶⁰. Роботу виконано на здобуття ступеня доктора історичних наук у галузі археології. Успішний захист дисертації відбувся в Інституті археології АН УРСР (м. Київ) в 1989 р., тоді ж дослідника було переведено на посаду завідувача та професора кафедри Історії стародавнього світу і середніх віків Львівського державного університету.

Ще більше активізувалася науково-дослідна робота М. Пелешина в роки незалежності України. Загалом наукові дослідження носили широкомасштабний характер. Було продовжено археологічні розвідкові та

стаціонарні дослідження на Розточчі. У польовому сезоні 1991 р. поблизу с. Шкло в ур. Косогора було відкрито селище черняхівської культури. Пам'ятка знаходилася на колгоспному угідді і тому значно була зруйнована різними агрокультурними заходами (оранка, сівба, боронування, культивация та ін.). У польовому сезоні було обстежено 600 м² площі угіддя⁶¹. Комплекс керамічних знахідок із зазначеного житла представлений фрагментами горщиків, мисок, збанків. За характерними ознаками знайдено фрагменти керамічних виробів відповідають аналогам інших черняхівських поселень⁶².

Під час дослідження давньоруських археологічних пам'яток особливої уваги дослідник надавав літописним писемним джерелам. На сторінках "Літопису Руського" наводяться важливі історичні відомості про події в урочищі Ворота. Це місце згадано літописцем у зв'язку з походом польського короля Болеслава Сором'язливого на Холм у 1223 р.⁶³

Вірогідно, професійна інтуїція підказувала вченому, що літописне урочище слід шукати на західній периферії Давньоруської держави. Так із південного сходу від с. Вороблячин (на відстані прибіл. 5 км) зафіксовано урочище, яке мало літописну назву Ворота. Ще в 1991 р. внаслідок розвідкових археологічних робіт з'ясовано, що в підніжжі зазначеного вище урочища є висока гора, яку місцеві мешканці називають Замок. Археологічні дослідження, які було проведено на горі, дали підстави твердити, що це типове давньоруське городище, від якого залишилися фрагменти та сліди оборонних укріплень (вали, рови, кутові вежі, ворота та інше). Згодом ці відомості вдалося доповнити конкретними давньоруськими археологічними матеріалами (фрагменти керамічного посуду), які датуються XI-XIII ст.

Значимо, що до цього часу в археологічній літературі городище не згадується. Лише відомий український історик Іван Крип'якевич у своїй праці "Галицько-Волинське князівство" згадує опорний давньоруський пункт Ворота, посилаючись на львівського археолога І. Шараневича⁶⁴.

Опираючись на виявлені писемні відомості та історичні дані, на городищі Замок під керівництвом М. Пелешина проведено ґрунтовне археологічне дослідження⁶⁵. Городище було споруджено у важкодоступній місцевості гірського масиву. Фактично воно займало західний виступ гряди. Легко доступною була лише південна сторона городища. Східна, західна та північна сторони гори відзначалися крутосхилом, який із західного боку завершувався глибокою балкою, а з північного – водним потоком.

Городище мало округлу форму зі слабо визначеними кутами. Його діаметр становив майже 80 м. З півдня та південного сходу укріплення складала три паралельні вали та рови. Один із них (внутрішній) був основний та захищав усю територію городища. Два інші вали мали допоміжне захисне призначення. Основний вал мав довжину 184 м. Найбільша його потужність зафіксована з півдня та південного сходу, де він має висоту 5 м від рівня подошви (основи). В тому місці основа має ширину майже 10 м, а у верхній частині – 3 м. На західній частині укріпленого поселення збереглися залишки

фундаментів двох веж. Фундамент північної вежі сильно зруйнований. Від нього залишилися численні розкидані камені. Окремі з них мають характерні сліди тесання та обробки. Від південної вежі залишився фундамент 2,4-4,0 м, який виступає на поверхню ґрунту. Глибина залягання фундаменту сягала 0,8 м. Камені між собою зв'язувалися за допомогою вапняного розчину.

На території городища було досліджено 380 м² площі. Основу розкопу представляли дві паралельно закладені траншеї шириною 4 м. У північно-західній частині городища було виявлено куски глиняної обмазки зі слідами дерев'яних конструкцій, кістки різних тварин, деревне вугілля, фрагменти керамічного посуду XI-XIV ст. У центральній частині поселення знаходилась дерев'яна будівля. Її підвалини лежали на великих каменях⁶⁶. Згодом, зібрані на літописній пам'ятці відомості та матеріали археологічних досліджень, стали предметом обговорення на Міжнародній науковій конференції⁶⁷.

Урочищем Ворота зараз називають глибоку балку, що розташована з північно-західного боку городища. На думку М. Пелешишина, у княжі часи по дну балки проходила стара дорога, яка з'єднувала Немирів із Белзом, Потеличем чи іншими стародавніми центрами⁶⁸.

Одночасно широкомасштабні археологічні дослідження проводилися в ур. Підстав, що поблизу с. Наконечне. Тут було відкрито селище V-IV ст. до н. е. На площі селища було закладено чотири розкопи. Загальна їх площа становила 500 м². У розкопі III знаходилося житло розмірами 4 x 5 м. Долівка житла була заглиблена на 0,6 м від рівня сучасної поверхні.

У центральній частині житлової споруди знайдено залишки глиняної печі, яку було збудовано на дерев'яному каркасі. У припічній ямі, яка мала діаметр 0,5 м та глибину 0,4 м знайдено уламки кераміки, глиняної обмазки та деревного вугілля. Керамічні знахідки, представлені уламками опуклобоких горщиків, біконічним пряслом та керамічною фігуркою тварини⁶⁹.

За певними керамічними аналогами та результатами датування М. Пелешишин відзначив, що за характером матеріальної культури зазначене поселення є близьким до пам'яток черепино-лагодівської групи скіфського часу.

Унаслідок археологічних розвідкових робіт 1992 р. поблизу с. Черчик в ур. Михайлів кут відкрито близько 100 наземних жител-майстерень, які датуються X-XII ст. Одна з житлових споруд відзначалася потужним культурним шаром, у якому були куски обпаленого каменю, глиняної обмазки, попелу, уламки посуду, куски залізного шлаку.

У польовому сезоні 1992 р. вчений також керував виконанням археологічних робіт у 5 мікрорайоні м. Червоноград та поблизу с. Добрячин. Археологічні роботи носили рятивний характер, адже в зону забудови міста потрапили пам'ятки лендельської та комарівської культур⁷⁰.

У польовому сезоні 1993 р. археологічна експедиція Львівського університету провела розкопки двошарового поселення, яке було відкрито

поблизу м. Новояворівськ. Найдавніший, нижній культурний шар відноситься до періоду неоліту (IV тис. до н. е.).

Знахідки, представлені крем'яними різцями, відщепами, проколками. Глибина залягання решток становить 0,6-0,8 м від сучасної поверхні. Верхні культурні нашарування відносяться до ранньослов'янського поселення VIII ст. н. е. Речовий матеріал представлений фрагментами ліпного керамічного посуду. Окремі керамічні посудини були виготовлені на примітивному гончарному крузі⁷¹.

Цінні археологічні матеріали виявлено під час дослідження давньоруського селища в ур. Під березиною, що поблизу с. Черчик. Це урочище розташоване в долині р. Бугаївки на помітно виділеній дюні. На пам'ятці закладено п'ять розкопів загальною площею близько 500 м². У розкопі 1 виявлено житло-майстерню. Культурний шар насичений шлаком, крицею, вугликами, кусочками обмазки, фрагментами посуду та іншими знахідками. Більшість посудин – це горщики, які мали грубі стінки та плавню опуклі бочки.

Найцінніші речі було виявлено у житлі 2. Крім фрагментів керамічного посуду (уламки десяткох горщиків, трьох мисок, двох сковорідок та кількох кухликів), які можна датувати XI-XIII ст. було знайдено лезо сокири, наконечник стріли, два ножі, залізне долото та інші знахідки⁷².

Слід зазначити, що влітку 1993 р. М. Пелешишин брав активну участь у проведенні регіональної науково-практичної конференції в Бродах. Його виступ, у якому учений представив цікаві узагальнені наукові відомості про історію стародавнього населення Волино-Подільського, пограниччя справив велике враження⁷³.

З наукових досліджень 1994 р. помітно виділяються археологічні роботи, які велися поблизу с. Наконечне II Яворівського району. В ур. Підстав локалізовано велике стародавнє поселення, що займало площу близько 20 тис. м². У польовому сезоні археологічна експедиція під керівництвом М. Пелешишина відкрила лише 400 м² пам'ятки. Загалом археологічні дослідження у Наконечному дали багатий матеріал періоду VII-IV ст. до н. е.⁷⁴

Зібрані на поселенні матеріали дали підстави відзначити, що новим явищем на Розточчі стало виробництво керамічного посуду. Для виготовлення крем'яних знарядь використовували місцевий сировинний матеріал. У поховальному звичаї існували традиції кремації покійників⁷⁵.

Отже, Розточчя виявилось краєм надзвичайно багатим на історичні пам'ятки. Серед них особливу увагу привертало літописне ур. Ворота. Після детального вивчення писемних джерел та проведених розвідкових археологічних робіт у 1995 р. вирішено розпочати дослідження пам'ятки. На підставі писемних відомостей можна припустити, що ур. Ворота у княжі часи слугувало важливим пропускним пунктом. Історик І. Крип'якевич у своїй

праці “Галицько-Волинське князівство” зазначив, що цей пункт знаходиться поблизу с. Вороблячин на Яворівщині.

Унаслідок проведених розвідкових археологічних робіт учасники експедиції (В. Рудий, В. Касюхнич та Р. Берест) під керівництвом професора М. Пелешина відзначили, що місцевість повністю відповідає літописним відомостям. У місцевості, покритій лісом, знаходиться висока гряда із крутим схилом, який обмежений вузькою заболоченою долиною потоку. Переїхати гряду можна лише в місці, де вона розчленована ярмом. Довжина яру становить майже 400 м. Ширина проходу в найвужчому місці має лише 4 м.

Потужний культурний шар пам'ятки нерівномірно залягав на глибині від 0,5-0,7 м від рівня сучасної поверхні. Під час розвідкових робіт на селищі знайдено залізний наконечник, металевий ніж, кресало, пряжку від пояса, фрагменти орнаментованої кераміки, шлак, крицю та ін. знахідки⁷⁶.

У літньому польовому сезоні 1996 р. продовжено археологічні дослідження ур. Ворота. На селищі закладено три розкопи, які мали загальну площу понад 300 м². У розкопах відкрито три напівземляні житла та чотири господарські ями. Житлові споруди мали овальну форму та різні розміри. Одне з жител, яке відкрито у розкопі 1 мало розмір 4 x 2 м. В усіх житлах виявлено печі-кам'янки. Комплекс знахідок з селища представлений групою керамічних виробів (горщики, миски, сковорідки, кухлики, сковорідки та ін.). На плечиках горщиків нанесено орнаментацию у вигляді врізних прямих та хвилястих ліній. Сковорідки, миски, кухлики, черпаки є неорнаментованими. Більшість керамічних виробів виготовлена за допомогою гончарного круга. Групу металевих знахідок представили пряжки, фібули, ножі, сокири, долота, проколки та ін. Значний інтерес викликали наконечники стріл. Це втульчасті вироби, які за формою пера поділяються на два типи. Перший тип представляє двошипний наконечник, який використовували проти воїнів, незахищених захисними обладунками. Наконечники стріл другого типу представлені втульчастими, пірамідальної форми вістрями, які мали здатність пробивати щити, шоломи, кольчуги та інші захисні пристрої.

Увагу М. Пелешина привертала також залишки оборонних валів літописних городів, укріплених та відкритих поселень, поховань, стародавніх пам'яток. Одним із них був літописний город Печера Домажира. Чимало відомих львівських археологів XIX – початку XX століття (І. Шараневич, А. Шнайдер, Б. Януш та ін.) асоціювали літописне місто із сучасним селом Домажир на Яворівщині, в якому відзначено існування захисних укріплень. Про цей важливий давньоруський город свого часу згадував відомий український історик Михайло Грушевський. Однак учений висловлював певні сумніви та застереження щодо правильності інтерпретації його назви⁷⁷. Науково-пошукові дослідження Яворівського археологічного загону, яким керував М. Пелешин, дали нові важливі відомості у питанні місцезнаходження города Печера Домажира, його площі, особливостей

формування культурних нашарувань, системи оборонних укріплень, матеріальної та духовної культури його мешканців⁷⁸.

У наступному польовому сезоні продовжено археологічні дослідження на багат шаровому поселенні поблизу присілка Стині, яке відкрито у 1993 р. На поверхні ґрунту, на місці, де містилася пам'ятка, виявлено вироби періоду пізньобронзового віку (крем'яні відщепи, невелику кам'яну сокирку, кілька фрагментів кераміки початку I тис. н. е.). Знайдений речовий різночасовий матеріал дав підстави для припущення про багат шаровість пам'ятки.

На пам'ятці розкопано кілька жител. Одне з них – напівземляне. Воно орієнтоване довшою стороною у напрямі північ-південь. Довжина житлової споруди становила 10,8 м, ширина – 3,5 м.

Житлова споруда мала нерівну долівку, яка була вкопана в землю та частково материкову основу. Вона складалася з трьох овальних ям, що витягнуті в одну лінію. Південно-західна яма овальної форми мала злегка звужені донизу стінки та майже рівне дно. Її розміри становили 3,0 x 2,5 м. Вона була заглиблена у материк на 0,8 м. Розмір середньої ями був 2,7 x 2,4 x 0,9 м. Яма з північно-східного боку житла мала округлу форму (діаметр 3,5 м), прямовисні стінки, які дещо звужувалися у нижній частині, глибиною 1,2 м. У споруді знайдено численні матеріальні рештки. Серед них відзначимо фрагменти майже двадцятьох ліпних та кружальних посудин, два залізні ножі, шматки залізного шлаку, криці та інші знахідки⁷⁹.

Комплексне наукове вивчення зазначених вище територій українського Розточчя також сприяло дослідженню легендарних печерних порожнин, які розташовані поблизу сучасного села Страдч⁸⁰, і вивченню походження топонімічних назв багатьох населених пунктів Розточчя⁸¹. Своєрідним вінцем наукових досліджень М. Пелешишина на Розточчі стала поява низки наукових публікацій та вихід у світ в 1996 р. монографічного дослідження “Стародавня Яворівщина. Нариси історії та археології”⁸².

Важливе місце в науковій діяльності М. Пелешишина займали розкопки енеолітичного поселення у Винниках на горі Жупан⁸³. Активну участь у проведенні археологічних робіт приймав лаборант кафедри археології, античності та середньовіччя університету П. Довгань. Зібрані матеріали ґрунтовно доповнювали історичне минуле племен культури лійчастого посуду у Прикарпатті.

Водночас паралельно виконувалися рятувні археологічні роботи по лінії будівництва нафтопроводу “Дружба”. Адже під час спорудження нафтопроводу та супровідних комунікацій жодного археологічного обстеження у місцях його прокладення не проводилось. Тому до виконання рятувних археологічних робіт залучено багатьох дослідників різних періодів археології⁸⁴. Унаслідок досліджень зафіксовано та вивчено чимало цінних історичних пам'яток.

Особливе місце у науково-дослідній діяльності М. Пелешишина в другій половині 90-х рр. минулого століття займали дослідження історичного

минулого нео- та енеолітичного населення, яке проживало на землях Західної Волині, Західного Побужжя та Західного Поділля. Вагомим підсумком широкомасштабних археологічних робіт стала поява низки нових наукових праць, які присвячені важливим проблематичним питанням етнокультурної історії⁸⁵.

Періодично М. Пелешишин приймав активну участь у міжнародних, республіканських, вузівських, регіональних наукових та науково-практичних конференціях. Часто він був учасником круглих столів, наукових семінарів тощо. Важливе наукове та суспільно-політичне значення отримали Міжнародна наукова конференція, приурочена 100-літньому ювілею з часу відкриття трипільської культури⁸⁶, Міжнародний науковий історико-краснзнавчий семінар у Самборі⁸⁷, VII Міжнародний круглий стіл у Львові⁸⁸ та ін. заходи.

Матеріали наукових досліджень вченого часто ставали предметом сенсаційних повідомлень на сторінках багатьох періодичних видань. Частим і бажаним гостем він був на радіомовленні та телебаченні.

Аналізуючи науково-дослідну діяльність М. Пелешишина можна відмітити не тільки надзвичайну широту його наукових зацікавлень, але й далекосяжність планів. Про майбутні плани, які не вдалося звершити зараз, можна лише припускати. Однак, те, що він встиг зробити, заслуговує великої уваги. Передусім М. Пелешишин надзвичайно любив археологію. Крім величезної наукової спадщини учений за короткий період часу зумів провести реорганізацію роботи кафедри і направити її у русло археологічної науки. Внаслідок цього, 27 червня 1994 р. кафедра отримала нову назву: "Археології, античності та середньовіччя". На новоутвореній кафедрі під керівництвом М. Пелешишина в галузі археологічної науки активізували свою науково-дослідну діяльність працівники кафедри В. Рудий, О. Бандровський, Р. Берест, Я. Онищук, Р. Чайка, П. Довгань та ін.⁸⁹

Важливим моментом у діяльності вченого стала організація фахового наукового видання "Археологічні дослідження Львівського університету". Ще за життя дослідника вийшло три випуски археологічного видання, які відображали багатогранність наукових інтересів дослідника. Часто його статті публікувалися на сторінках Вісника та Наукових зошитів історичного факультету Львівського університету, у фахових виданнях Інституту археології та Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львівського історичного музею, Записок наукового товариства імені Шевченка та ін.

Частими "гостями" кафедри були відомі дослідники давньої історії України – В. Баран, Д. Козак, Л. Мацкевий, І. Михальчишин, В. Конопля, Е. Балагурі, М. Кучинко, та ін.

Науково-дослідна робота М. Пелешишина доповнювалася значним педагогічним навантаженням. Для студентів історичного факультету Львівського університету він читав нормативні лекційні курси з основ

археології, історії первісного суспільства, етнографії та інших важливих навчальних дисциплін. Нормативні лекційні курси рельєфно доповнювалися спеціальними лекційними курсами, педагогічною діяльністю на факультеті підвищення кваліфікації, роботою наукових семінарів, секцій, гуртків, тощо. В період з 1970 до 1998 рр. лекції професора М. Пелешишина прослухало понад 5 тисяч студентів та слухачів Львівського університету імені Івана Франка⁹⁰.

Багато випускників ще за життя свого учителя стали відомими дослідниками в галузі археології. Чимало колишніх учнів узяли на "озброєння" його фундаментальні та глибокі археологічні знання, які успішно використовують під час роботи в навчальних закладах та інших установах. М. Пелешишин проявив себе як добрий організатор, мудрий учитель, талановитий науковець, який своїми знаннями та вміннями зумів осягнути величезний хронологічний період, котрий вивчає археологічна наука.

Фатальним у житті дослідника виявився 1998 р. На початку року в 59 літньому віці померла його дружина – Катерина Петрівна Пелешишин, яка тривалий період працювала науковим співробітником Львівського історичного музею, займалася проблематикою національно-визвольних змагань українського народу. Втрата дорогої людини виявилася важкою психологічною травмою, яку М. Пелешишин намагався перебороти, занурившись у наукову працю. Одночасно до друку готувався черговий випуск "Археологічних досліджень Львівського університету", каталог історичних пам'яток Розточчя, путівник по Археологічному музею Львівського державного університету та нове монографічне дослідження вченого. Копітка праця науковця тісно перепліталася з навчально-педагогічною діяльністю та різними повсякденними турботами. Вірогідно, що велике фізичне та психологічне перенапруження стало причиною того, що в червні 1998 р. М. Пелешишин переніс надзвичайно складну форму інсульту. Наступне лікування не дало позитивного результату – помер Микола Андрійович Пелешишин 15 липня 1999 р. на 65 році життя.

ROMAN BEREST,

NATALIA PELESHCHYSHYN

**PROFESSOR M. PELESHCHYSHYN'S CREATIVE WAY IN
ARCHAEOLOGY**

Creative development and the most important achievements of the famous Ukrainian archaeologist, professor of the chair of archaeology, antiquity and medievalism of Ivan Franko National University in L'viv M. A. Peleshchychyn are investigated in this paper.

Key words: Lviv University, investigator, Institute of Social Sciences, archaeology.

- ¹ Пелецишин М. Про львівський період наукової діяльності Юрія Захарука // Постаті української археології. МДАПВ. Львів, 1998. Вип. 7. С. 68.
- ² Бандровський О. Кафедра археології, античності та середньовіччя // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940-2000). Львів, 2000. С. 17.
- ³ Подається за спогадами М. Пелецишина.
- ⁴ Архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. Оп. 2. Од. зб. 276; Захарук Ю. М. Звіт про роботу Волинської експедиції. Львів, 1958. 44 с. (машинопис).
- ⁵ Кубійович В. Волинь // Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні. Т. 1. Львів, 1993. С. 310.
- ⁶ Там само.
- ⁷ Там само.
- ⁸ Пелецишин М. А. Пізньотрипільське поселення у верхів'ях Горині // Археологія. 1973. Вип. 11. С. 62-69; Мацкевий Л. Багатогранність таланту Ігоря Свешнікова // Постаті української археології. С. 53-55.
- ⁹ Пелецишин М. А. Нові матеріали до археологічної карти Волині // МДАПВ. К., 1961. Вип. 3. С. 140-150.
- ¹⁰ Пелецишин М. А. Стародавнє населення Західної Волині в III тис. до н. е. Автореф. дис... канд. іст. наук. К., 1967. 22 с.
- ¹¹ Копія машинопису рецензії знаходиться у "домашньому архіві" родини М. А. Пелецишина.
- ¹² Пелецишин Н. А. Раскопки в с. Костянець на Волини // АО 1967 года. М., 1968. С. 199-200.
- ¹³ Пелецишин М. А. Поселення мідного віку біля сіл Костянець і Листвин у Західній Волині. Львів, 1997. С. 43.
- ¹⁴ Там само. С. 55.
- ¹⁵ Стародавнє населення Прикарпаття і Волині. К., 1974. С. 103.
- ¹⁶ Пелецишин М. А. Поселення мідного віку біля сіл Костянець і Листвин ... С. 55.
- ¹⁷ Пелецишин Н. А. Трипольская культура Западной Волини // Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья. Киев, 1990. С. 23-35.
- ¹⁸ Пелецишин М. А. Лендельська культура в світлі нових досліджень // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. 1992. Вип. 8. С. 19-21.
- ¹⁹ Пелецишин М. А. Археологічні пам'ятки Волинської області // Археологічні пам'ятки Української РСР. К., 1966. С. 58-65.
- ²⁰ Пелецишин М. А. Розкопки на хуторі Валентинів (с. Шепель) Волинської області в 1965 р. // Тези наукової конференції ЛДУ 1966 р. Львів, 1966. С. 81-82.
- ²¹ Довгань П. Пелецишин Микола Андрійович // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940-2000). Львів, 2000. С. 143.
- ²² Там само.
- ²³ Пелецишин М. А., Смішко М. Ю. Поселення культури лійчастого посуду в с. Грибовичі Львівської області // МДАПВ. К., 1962. Вип. 3. С. 24-43.
- ²⁴ Пелецишин М. А. Розкопки поселення культури лійчастого посуду біля с. Зимне Волинської області. // МДАПВ. К., 1964. Вип. 4. С. 18-28.
- ²⁵ Пелецишин Н. А. Энеолитическое поселение у г. Берегово Закарпатской области // АО 1967 года. М., 1969. С. 269.
- ²⁶ Пелецишин М. А. Нові поселення стжижовської культури // Археологія. 1971. Вип. 61. С. 230-240.

- ²⁷ Пелецишин Н. А. Неолитическое поселение на Западном Буге // АО 1978 года. М., 1979. С. 384-386.
- ²⁸ Пелецишин М. А. Поселення поморської культури на Західній Волині // Археологія. 1980. Вип. 33. С. 72.
- ²⁹ Пелецишин Н. А. Раскопки в с. Костянець на Волини... С. 199-200.
- ³⁰ Пелецишин Н. А. Раскопки поздне трипольского поселения у с. Листвин на Волини // АО 1970 года. М., 1971. С. 235-236.
- ³¹ Пелецишин Н. А. Раскопки у с. Гольшев на Волини // АО 1972 года. М., 1973. С. 321.
- ³² Пелецишин Н. А. Раскопки у с. Хорив на Волини // АО 1974 года. М., 1975. С. 235.
- ³³ Пелецишин М. А. Пізньотрипільське поселення у верхів'ях Горині // Археологія. 1973. Вип. 11. С. 62-69.
- ³⁴ Пелецишин Н. А. Исследования у с. Тадани на Буге // АО 1978 года. М., 1979. С. 384-386.
- ³⁵ Пелецишин М. А. Розкопки поселення культури лійчастого посуду... С. 18-28.
- ³⁶ Наводиться за спогадами синів М. А. Пелецишина – Ростислава та Андрія.
- ³⁷ Зі спогадів сина М. А. Пелецишина – Ростислава Миколайовича Пелецишина.
- ³⁸ Пелецишин М., Позіховський О. Охоронні розкопки поселення VIII-VII ст. до н. е. поблизу с. Хорив на Горині // Археологія. 1986. Вип. 53. С. 87-91.
- ³⁹ Прізвища дослідників подано за матеріалами наукових звітів НДЛ-81 за період 1986-1990 рр.
- ⁴⁰ Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза. К., 1982. С. 183.
- ⁴¹ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про археологічні дослідження Львівського університету у 1986 р. // Архів НДЛ-81. Львів, 1987. С. 12 (рукопис).
- ⁴² Там само. С. 13-14.
- ⁴³ Там само. С. 14-19.
- ⁴⁴ Там само. С. 17-20.
- ⁴⁵ Хутір Мідика знаходиться поблизу с. Салаші Яворівського району Львівської області.
- ⁴⁶ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про археологічні дослідження Львівського університету у 1987 р. // Архів НДЛ-81. Львів, 1988. С. 5-12 (рукопис).
- ⁴⁷ Там само. С. 8.
- ⁴⁸ Древняя Русь. Город, замок, село. Археология СССР. М., 1985. Рис. 97. Позн. 1-7.
- ⁴⁹ Ауліх В. В. Дослідження Галича та Дорогобужа // Археологічні дослідження в Україні у 1969 р. К., 1972. Вип. 4. С. 98.
- ⁵⁰ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про археологічні дослідження... у 1987 р. С. 16-18, 26.
- ⁵¹ Там само. С. 19-20.
- ⁵² Там само. С. 21-23.
- ⁵³ Пелецишин М. А., Касюхнич В. В., Рудий В. А. Археологічні розкопки на Розточчі // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. Львів, 1991. С. 72-74; Пелецишин М. А., Касюхнич В. В. Ранньослов'янські та давньоруські селища на Розточчі // Вісник Львівського університету. Серія історична, 1992. С. 5-23; Пелецишин М. А., Рудий В. А. Нові матеріали до історії населення Розточчя первісної епохи // Вісник Львівського університету. Серія історична, 1992. С. 23-37; Пелецишин М. А., Рудий В. А. Про залізодобувне ремесло на давньоруських селищах Розточчя // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура,

традиції. Міжнародна наукова конференція. Галич, 19-21 серпня 1993 р. Тези доповідей та повідомлень. Львів, 1993. С. 57-58.

⁵⁴ Пелецишин М. А., Михальчишин І. Р. Нові пам'ятки культури шнурової кераміки у верхів'ях Західного Бугу // Археологія, 1987. Вип. 59. С. 90-92.

⁵⁵ Пелецишин М. А. Нові матеріали до археологічної карти Західного Поділля // VII Подільська історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей. Кам'янець-Подільський, 1987. С. 55-56.

⁵⁶ Пелецишин М. А. Археологическая карта Ивано-Франковской области // Атлас Ивано-Франковской области. М., 1990. С. 29-30.

⁵⁷ Пелецишин М. А. Неолітичне поселення біля м. Винники // Археологічні дослідження Винниківського історико-краєзнавчого музею за 1991 рік. Винники, 1991. С. 1-14.

⁵⁸ Пелецишин М. А., Чайка Р. М. Нові матеріали з історії давньоруського сільського населення Західної Волині (VIII-XI ст.) // Вісник Львівського університету. Серія історична, 1988. С. 55-56; Пелецишин М. А. Зооморфна пластика в культурах ліщастого посуду та трипільської на Західній Волині // Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. К., 1989. С. 173-174; Пелецишин М. А. Західне пограниччя пізньотрипільських племен на Волині // Стародавність і сучасність Волині. Тези III Волинської історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 1990. С. 167-169; Пелецишин Н. А. Трипольская культура Западной Волини // Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья. Киев, 1990. С. 23-35.; Пелецишин Н. А. Племена культуры воронковидных сосудов // Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья. Киев, 1990. С. 35-43.; Пелецишин М. А., Чайка Р. М. Нові давньоруські ювелірні вироби із Західної Волині // Археологія. 1991. № 1. С. 137-141.

⁵⁹ Пелецишин М. А., Чайка Р. М. Античні вироби в колекціях археологічного музею Львівського університету // Історія і культура античності. Львів, 1990. С. 15-18; Пелецишин М. А. З історії комплектування фондів музею археології Львівського університету // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1992. С. 66-76.

⁶⁰ Пелецишин М. А. Стародавнє населення Західної Волині та його етнокультурні зв'язки (V-III тис. до н. е). Львів, 1989.

⁶¹ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про результати археологічних досліджень Львівського університету за 1991 р. // Архів НДЛ-81. Львів, 1992. С. 6 (рукопис).

⁶² Винокур І. Черняхівська культура: витoki і доля. Кам'янець-Подільський, 2000. С. 90-93, 103-104.

⁶³ Літопис Руський / Пер. Л. Махновця. К., 1989. С. 423-427.

⁶⁴ Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. К., 1984. С. 31.

⁶⁵ Пелецишин М. А., Касюхнич В. В., Рудий В. А. Розкопки літописного урочища "Ворота" // Studia archeologica. 1993. № 1. С. 72-73; Пелецишин М. А. Нові відомості про літописне урочище "Ворота" на Яворівщині // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1993. С. 3-6.

⁶⁶ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про результати археологічних досліджень Львівського університету за 1992 р. // Архів НДЛ-81. Львів, 1993. С. 9 (рукопис).

⁶⁷ Пелецишин М. А., Конопля В. М. Городище у літописному урочищі "Ворота" на Яворівщині // Еволюція розвитку слов'янських гравдів VIII-XIV ст. у передгір'ї Карпат і Татр. Міжнародна археологічна конференція. Львів, 27-29 вересня 1994 р. Львів, 1994. С. 13-15.

⁶⁸ Там само. С. 14.

- ⁶⁹ Пелецишин М. А. Проміжний звіт... за 1992 р. С. 9.
- ⁷⁰ Пелецишин М. А. Проміжний звіт... за 1992 р. С. 26-30; Пелецишин М. А. Археологічні дослідження в м. Червонограді // *Studia archeologica*. Львів, 1993. № 1. С. 82-83; Пелецишин М. А. Археологічні дослідження в м. Червонограді Львівської обл. // Археологічні дослідження на Україні 1992 року. К., 1993. С. 110-112.
- ⁷¹ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про результати археологічних досліджень Львівського університету за 1993 р. // Архів НДЛ-81. Львів, 1994. С. 14 (рукопис).
- ⁷² Там само.
- ⁷³ Пелецишин М. А. Етнічна історія та культура населення Брідщини з найдавніших часів до початку нашої ери // Науково-практична конференція “Історичними шляхами Брідщини”, Броди, 27 липня 1993 р. Броди, 1993. С. 15-17.
- ⁷⁴ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про результати археологічних досліджень Львівського університету за 1994 р. // Архів НДЛ-81. Львів, 1995. С. 13-18 (рукопис).
- ⁷⁵ Там само. С. 8.
- ⁷⁶ Пелецишин М. А. Проміжний звіт про результати археологічних досліджень Львівського університету за 1995 р. // Архів НДЛ-81. Львів, 1996. С. 13-18 (рукопис).
- ⁷⁷ Грушевський М. Домамири чи Домажири? // ЗНТШ. 1912. С. 386.
- ⁷⁸ Пелецишин М. А. До питання про літописне городище “Печера Домажира” // Еволюція розвитку слов’янських градів VIII-XIV ст. у передгір’ї Карпат і Татр. С. 13-15.
- ⁷⁹ Пелецишин М. А. Проміжний звіт... за 1994 р. С. 9-14.
- ⁸⁰ Пелецишин М. А., Берест Р. Я. З історії вивчення печери в с. Страдч // Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. Збірник тез, повідомлень та доповідей. Львів, 2-3 лютого 1995 р. Львів, 1995. С. 72-76.
- ⁸¹ Пелецишин М. А., Берест Р. Я. До питання про походження назв населених пунктів Розточчя // VII Всеукраїнська наукова конференція “Історичне краєзнавство: традиції і сучасність”. К., 1995. С. 143-146.
- ⁸² Пелецишин М. А., Рудий В. А., Берест Р. Я., Касюхнич В. В. Дослідження на Розточчі. Львів, 1996. С. 8-12.; Пелецишин М. А. Поселення III-IV ст. у Розточчі // Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тис. н. е. Збірник праць до 70-річчя В. Д. Барана. К., 1999. С. 204-216; Пелецишин М. А. Стародавня Яворівщина. Нариси історії та археології. Львів, 1996.
- ⁸³ Пелецишин М. А. Розкопки на горі Жупан у м. Винники // Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р. Львів, 1996. С. 4-11.; Пелецишин М. А. Археологічні роботи у Винниках // АДЛУ. Львів, 1997. Вип. 2. С. 5-21; Пелецишин М. А. Археологічні роботи у Винниках 1997 р. // АДЛУ. Львів, 1998. Вип. 3. С. 103-107.
- ⁸⁴ Касюхнич В. В. Рожик М. Є. Рятівні розкопки на Закарпатті // АДЛУ. Львів, 1997. Вип. 2. С. 29-33.
- ⁸⁵ Пелецишин М. А. З історії перших трипільських общин у середньому Погоринні // АДЛУ. Львів, 1997. Вип. 2. С. 47-65.; Пелецишин М. А., Заставна О. Б. Посудини із зооморфними ручками з поселення біля с. Зимне на Волині // АДЛУ. Львів, 1997. Вип. 2. С. 92-94.; Пелецишин М. А. Нові пам’ятки культури кулястих амфор у Західній Волині // НЗ ЛІМ. 1998. Вип. 7. С. 129-139; Пелецишин М. А. Проблеми історії трипільських племен Західної Волині, межиріччя Західного Бугу та Дністра // ЗНТШ. Львів, 1998. Т. 235. Праці археологічної комісії. С. 175-192.

⁸⁶ Пелецишин М. А. Характеристика крем'яної індустрії поселення трипільської культури на Волині // Трипільська культура в Україні (до 100-ліття відкриття). Тези доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції. Львів, 1993. С. 14-17.

⁸⁷ Пелецишин М. А. З історії населення у верхів'ях Дністра в нео-енеолітичний час // Бойківщина. Історія та сучасність. Матеріали Міжнародного історико-краєзнавчого семінару. Львів-Самбір, 1995. С. 75-77.

⁸⁸ Пелецишин М. А. Нові дані про зображення хреста в IV-III тис. до н. е. у Верхньому Подністров'ї і Західній Волині // Історія релігії в Україні. Тези, повідомлення VII Міжнародного круглого столу. Львів 12-14 травня 1997 р. Львів, 1997. С. 144-145.

⁸⁹ Бандровський О. Г. Кафедра археології, античності та середньовіччя. С. 26.

⁹⁰ Підрахунки зроблено на основі видання: Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940-2000). Львів, 2000. С. 227-279 та архівних документів.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2005

Прийнята до друку 29.09.2005